

تاثیر رسانه، فضای مجازی و فناوری بر تعاملات خانواده و مدرسه

معصومه کوهستانی ۱ و سمانه کوهستانی ۲

۱. دانشجوی دکتری کامپیوتر گرایش نرم افزار (kohestani.ml@gmail.com)

۲. کارشناسی ارشد مهندسی پزشکی

چکیده

ظهور تکنولوژی های نوین ارتباطی در عصر حاضر به همراه تحولاتی که در فضای مجازی به وجود آورده است بسیاری از کارکردهای خانوادگی و اجتماعی را متحول کرده است. فضای مجازی می تواند در جهت مثبت و منفی به کار گرفته شود. اما این فضا به دلیل محبوبیت در بین دانش آموزان از اهمیت خاصی برخوردار است و آسیب های ناشی از آن گریبانگیر این قشر و به طور کلی جامعه و خانواده ها شده است. مقاله حاضر به بررسی و آسیب شناسی گسترش استفاده از فضای مجازی و شبکه های اجتماعی در بین دانش آموزان پرداخته است. روش گردآوری اطلاعات در این مقاله کتابخانه ای می باشد. نتیجه نشان از محبوبیت فضای مجازی به خصوص در بین دانش آموزان دارد و به دلیل گسترش و نفوذ روزافزون استفاده از این فضا در تعاملات اجتماعی، تولید محتوا، زمینه های شغلی و اطلاعاتی و ... نمی توان تأثیر این ابزار را در خانواده و اجتماع نادیده گرفت چرا که موجب ایجاد تغییراتی در نوع ارتباطات و هویت فرد و ساختار خانواده و ... شده است و ناگزیر از پذیرش آن هستیم. مطمئناً ارائه راهکارهای پیشگیرانه در این زمینه موجب فرهنگ سازی مناسب در جامعه شده و موجبات ایجاد بستر مناسب برای استفاده از این ابزار می شود. هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر رسانه، فضای مجازی و فناوری بر تعاملات خانواده و مدرسه است. از ویژگی های مهم دنیای امروز، ظهور و توسعه فراوان رسانه ها و وسایل ارتباط جمعی و اثرگذاری بر ارتباطات انسانی است. در این میان، رسانه های تصویری بیشترین تاثیر فرهنگی را دارند. یکی از کانون هایی که می تواند از وسایل ارتباط جمعی به ویژه رسانه های تصویری اثر بپذیرد، نهاد ارزشمند خانواده است. اهمیت نهاد خانواده از یک سو و نیز افزایش روزافزون حجم برنامه ها و شبکه های رسانه ملی و نیز شبکه های ماهواره ای از سوی دیگر، ضرورت واکاوی دامنه تاثیرات رسانه های تصویری بر نهاد خانواده را دوچندان می سازد. در این مقاله، تاثیرات رسانه ها در دو طیف مثبت و منفی بررسی گشته و نقش سیاست ها و راهکارها در جهت تقویت بنیان خانواده در امر برنامه سازی ارائه شده است.

واژگان کلیدی: رسانه، فضای مجازی و فناوری، تعاملات خانواده و مدرسه

۱. مقدمه

یک فرد با روابط اجتماعی خوب منافع زیادی بدست می آورد. زیرا رفتار چنین فردی سبب می شود که اطرافیان او را به سمت موفقیت سوق دهند. او اعتماد و پشتیبانی افراد را به راحتی بدست می آورد. چنین فردی نه تنها از حمایت اطرافیان برخوردار است، بلکه خود حامی دیگران است و این چرخه ادامه پیدا می کند. او می تواند با حمایت افراد مختلف در اجتماع کارهای زیادی انجام دهد. زیرا می داند چگونه پتانسیل ارتباطات اجتماعی خود را بالا ببرد. با این توصیفات افرادی مدام در حال جستجوی راه های بیشتر برای اجتماعی تر شدن و کسب محبوبیت و قدرت در اجتماع هستند و در عین حال افرادی دیگر در جهت ایجاد و ارائه فضاهایی برای ارتباطات بیشتر بین انسان ها و به دست آوردن سود از این طریق می باشند، به طوری که این ارتباطات با مرز و مکان و زمان محدود نباشند. فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند که با اینکه عمر خیلی زیادی ندارند، توانسته اند به خوبی در زندگی مردم جا باز کنند(۱).

اینترنت و سایتهای اینترنتی، مرزها و تعاملات گذشته را شکسته و این امکان را به کاربران داده است تا با ورود به دنیای مجازی، بدون هیچ محدودیتی به ایجاد ارتباط با یکدیگر و تبادل اطلاعات بپردازند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده اند و از فاصله های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می کنند. امروزه روش های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است و گوشی های هوشمند به عنوان یکی از وسایل قابل حمل و در دسترس، دسترسی به اینترنت را افزایش داده است. پست الکترونیک، پیام های کوتاه، چت روم ها، وب پایگاه ها و بازی ها، روش هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده اند. روزانه نزدیک به چهارصد میلیون نفر در سراسر دنیا از اینترنت استفاده می کنند؛ دسترسی آسان و بدون دردسر، سهولت ارتباط، جستجوی پنهان، ارتباط با افراد مختلف و هویت پنهان، همه ویژگی های منحصر به فردی است که افراد گوناگون را به استفاده هر چه بیشتر از این رسانه سوق می دهد. ظهور تکنولوژی های نوین ارتباطی در عصر حاضر به همراه تحولاتی که در فضای مجازی بوجود آمده است، بسیاری از کارکردهای خانواده ها و جوامع را دچار اختلال و تحولاتی کرده است. تحولاتی که خود منشأ بروز دگرگونی هایی عمیق و اساسی در نوع روابط و ارزش ها می باشند(۲).

از زمانی که اینترنت وارد فضای زندگی انسان شده تا به امروز، علی رغم تمام محاسن و مزایای آن، یکسری دغدغه ها و نگرانی هایی را بر خانواده ها و جوامع تحمیل نموده است. موضوعی که در تمام جوامع موضوعیت داشته و محدود به جامعه و یا اقلیتی خاص نمی شود. به دلیل ویژگی های خاص فضای مجازی و نو بودن این پدیده، بسیاری از والدین، مربیان و مسئولین فرصت، امکان و یا توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن را به دست نیاورده اند و عدم آشنایی مناسب آنها با این فضا و در مقابل استفاده روزمره دانش آموزان و حتی کودکان از این فضا باعث شده است که یک فضای محرمانه و خصوصی برایشان ایجاد شود و آنها بدون دغدغه و بدون احساس وجود ناظر بیرونی به سایت های مختلف در این فضا دسترسی یافته و همچنین به دلیل ویژگی های سنی و شخصیتی و کنجکاوی های خود متأثر از فضاهای ناسالم موجود در اینترنت گردند. در این مقاله نگارنده به بررسی آسیب های اجتماعی از طریق فضای مجازی و شبکه های اجتماعی پرداخته و راهکارهایی جهت مقابله و کاهش تهدیدات اینترنتی در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و ... ارائه می دهد.

۲. فضای مجازی و شبکه های اجتماعی

فضای مجازی «فضایی تئوری است که ارتباطات کامپیوتری در آن رخ می دهد». این واژه در دهه ۱۹۸۰ وارد ادبیات علمی - تخیلی شد و شاغلان در زمینه کامپیوتر و علاقه مندان به سرعت آن را به کار بردند و در دهه ۱۹۹۰ رایج شد. در این دوره، استفاده از اینترنت، شبکه و مخابرات دیجیتال سریعاً در حال رشد بود و لفظ «فضای مجازی» می توانست بسیاری از ایده ها و پدیده های نوظهور را نمایندگی کند؛ که بصورت مستقیم و غیر مستقیم نمایندگی می کند(۳).

با این که نباید فضای مجازی را با اینترنت اشتباه گرفت، از این لفظ غالباً در اشاره به اشیا و شخصیت هایی که تا حد زیادی در خود شبکه مخابراتی وجود دارد به کار می رود. بر اساس این تعبیر، اتفاقاتی که در اینترنت رخ می دهد در «فضای مجازی» به وقوع می پیوندد نه جاهایی که شرکت کنندگان یا سرورها به طور فیزیکی واقع شده اند. اصطلاح شبکه های اجتماعی را برای

نخستین بار چپای بارنز در سال ۱۹۵۴ طرح کرد و از آن پس به سرعت به شیوه ای کلیدی در تحقیقات و مطالعات بدل گشت. در تئوری شبکه اجتماعی سنتی، یک شبکه اجتماعی به این صورت تعریف می شود که یک مجموعه ای از نهادهای اجتماعی که شامل مردم و سازمان ها که به وسیله مجموعه ای از روابط معنی دار اجتماعی به هم متصل اند و با هم در به اشتراک گذاشتن ارزش ها تعامل دارند. - شکل سنتی خدمت شبکه اجتماعی بر انواع روابط هم چون دوستی-ها و روابط چهره به چهره متمرکز است اما خدمات شبکه اجتماعی امروزه بیشتر بر جامعه مجازی آنلاین و ارتباطات کامپیوتر واسط متمرکز است. شبکه های اجتماعی اینترنتی پایگاه یا مجموعه پایگاه هایی هستند که امکانی فراهم می آورد تا کاربران بتوانند علاقه مندی ها افکار و فعالیت های خودشان را با دیگران به اشتراک بگذارند و دیگران هم این افکار و فعالیت ها را با آنان سهیم شوند. یک شبکه اجتماعی، مجموعه ای از سرویس های مبتنی بر وب است که این امکان را برای اشخاص فراهم می آورد که توصیفات عمومی یا خصوصی برای خود ایجاد کنند، یا با دیگر اعضای شبکه ارتباط برقرار کنند، منابع خود را با آنها به اشتراک بگذارند و از میان توصیفات عمومی دیگر افراد، برای یافتن اتصالات جدید استفاده کنند(۴).

به طور کلی در تعریف شبکه های اجتماعی می توان گفت شبکه های اجتماعی سایت هایی هستند که از یک سایت ساده مانند موتور جستجوگر با اضافه شدن امکاناتی مانند چت و ایمیل و امکانات دیگر خاصیت اشتراک گذاری را به کاربران خود ارائه می دهند. شبکه های اجتماعی، محل گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می پردازند. در واقع شبکه های اجتماعی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده اند. به طور کلی از طریق اطلاعاتی که بر روی پروفایل افراد قرار می گیرد مانند عکس کاربر، اطلاعات شخصی و علایق (که همه این ها اطلاعاتی را در خصوص هویت فرد فراهم می آورد) برقراری ارتباط تسهیل می گردد. کاربران می توانند پروفایل های دیگران را ببینند و از طریق برنامه های کاربردی مختلف مانند ایمیل و چت با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. ارتباط از طریق فضای مجازی در سال های اخیر جایگاه قابل توجهی بین نسل جوان جامعه ما پیدا کرده است. شبکه های اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی افراد (فردی و اجتماعی) تأثیر گذارند. در شکل دهی به هویت نقش دارند و حتی روی ابعاد اقتصادی و اجتماعی و سیاسی جوامع هم تأثیر گذارند(۵).

امروزه با توجه به نقشی که فضای مجازی تاکنون در ابعاد مختلف زندگی داشته اند، نمی توان آن ها را نادیده گرفت. در حال حاضر اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه افکار و اندیشه های بشری محسوب می شود به شرط آن که در راه صحیح استفاده شود. افراد باید برای ورود به دنیای مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات مالی و اجتماعی نشوند. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری جوانان و خانواده ها نسبت به تهدیدات فضای سایبری در درجه ی نخست اولویت قرار دارد. پیش گیری از آسیب های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم می باشد و برای جلوگیری از هم پاشیدگی خانواده ها، والدین باید تا حدودی به فناوری های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست(۶).

۳. راه کار مقابله با آسیب های فضای مجازی

به منظور پیشگیری و کاهش آسیب های اجتماعی در فضای مجازی راهکارهایی مطرح شده اند که در صورت اجرای به موقع و مناسب می واند ثمر بخش واقع شوند:

- استفاده از ظرفیت هایی همچون رسانه های دیداری و شنیداری، روزنامه ها، مجلات، نشریات برای نهادینه شدن فرهنگ سایبری.

- برگزاری جلسات آموزشی از سوی مصادر امور فرهنگی در شهرستان ها به منظور آشنا نمودن و اطلاع رسانی به والدین در مورد فناوری های جدید به ویژه اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی.

- پخش آگهی های آموزنده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون در جهت افزایش آگاهی خانواده ها در خصوص خطرات ناشی از اینترنت.

– پخش برنامه های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت از زبان ورزش کاران و هنرمندان محبوبی که عموماً جوانان آنها را الگوی خود قرار می دهند.

– ساخت و پخش فیلم ها و سریال هایی با موضوع اینترنت و مزایا و معایب آن (۷).

۴. وظایف حاکمیتی

– وضع قوانین سخت گیرانه تر جهت برخورد با مجرمان جرایم اینترنتی و اجرایی نمودن این قوانین.

– آگاهی و هوشیاری بیشتر پلیس سایبری در مورد انواع جدید جرایم رایانه ای و اقدام در جهت نا کارآمد کردن دسیسه های دشمنان در این زمینه.

– طراحی بازی های رایانه ای به گونه ای که در آنها انواع خطرات موجود در فضای مجازی و راهکارهایی جهت آشنایی و مقابله با آنها تعبیه شده است.

– طراحی و تدوین بخشی در کتاب های درسی در ارتباط با آشنایی دانش آموزان با فناوری های جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آنها.

– استفاده از آموزه های دینی از جمله امر به معروف و نهی از منکر به عنوان نوعی کنترل اجتماعی توسط هر شخص

– هنجارسازی های مثبت و ترویج فرهنگ استفاده از اینترنت و فضای مجازی (۸).

۵. آسیب های فکری

استفاده خارج از حد متعارف از اینترنت، به وابستگی شدید روانی و فکری می انجامد. با ورود اینترنت و رایانه به درون خانواده ها، بین والدین، معلمان، مربیان و دانش آموزان (فرزندان) جدایی فکری و عاطفی، رخ می دهد. نتیجه تحقیقات نشان می دهد که درصد بالایی از دانش آموزان از اینترنت برای فعالیت های بیپوده ای نظیر: دوست یابی، بازی و صحبت با یکدیگر استفاده می کنند. نوجوانی که پشت میز رایانه و اینترنت نشسته است، برنامه های سایت را لذت بخش تراز سخنان پدر و مادر و تکالیف مدرسه می داند. در نتیجه، در ارتباطات، رفتار و زندگی اجتماعی او اختلال ایجاد می شود (۹).

۶. آسیب های اجتماعی – فرهنگی

در سال ۱۹۹۵، روان شناسی به نام گلدبرگ، اعتیاد جدیدی به نام اعتیاد به اینترنت را کشف کرد. این اعتیاد به سرعت رو به گسترش است و هرروز افراد جدیدی را به کام خود می کشد. گاه مشاهده می شود که افراد یافرنندان ما چنان در اتاق های گفتگو غرق می شوند که حتی زمان صرف ناهار یا شام را فراموش می کنند. این ها علائمی شبیه الکلی ها یا معتادان به مواد مخدر دارند. بسیاری از آن ها از بی خوابی رنج می برند، خسته اند، روابطشان با اطرافیان و جامعه به حداقل می رسد و بیشتر حالت عصبی دارند. کم رنگ شدن وازیبین رفتن رابطه عاطفی کاربر با اعضای خانواده و تبدیل آن به رابطه ای سرد مسالمت آمیز، از دیگر اثرات نامطلوب اعتیاد به اینترنت است.

بنابر نظر کارشناسان اجتماعی، ضررهای اخلاقی و جسمی تلفن همراه برای کودکان غیر قابل انکار است. بسیاری از فیلم های غیر اخلاقی و پیام های نامناسب، از طریق تلفن همراه بین کودکان پخش می شود.

دسترسی آسان به سایت های غیر اخلاقی از طریق تلفن همراه مشکل دیگری دارد که والدین با آن روبه رو هستند. دکتر شمسین متخصص اطفال معتقد است: «کودکان به دلیل قرار داشتن در سن رشد و با توجه به ارگانسیم بدن، هنگام نزدیکی به گوشی تلفن همراه در معرض خطر بیشتری نسبت به سایر افراد هستند «وی می گوید» از آن جا که کودکان در حال رشد هستند، به امواج رادیویی واکنش بیشتری نشان می دهند.»

تحقیق یک مجله انگلیسی نشان می دهد، شرکت کنندگان در تحقیق، بعد از اختراع اسلحه، اختراع تلفن همراه را بدترین اختراع همه زمان ها می دانند. نتایج یک بررسی پژوهشی نشان می دهد، استفاده دانش آموزان از گوشی های تلفن همراه در مدارس موجب بروز تغییراتی در خرده فرهنگ های حاکم بر کلاس های درس می شود (۱۰).

۷. آسیب های اخلاقی

آن چه می توان در اینترنت خطرناک تر تلقی شود، ارتباطی است که از طریق اتاق های گفتگو بین افراد برقرار می شود و در برخی موارد صدمات فراوانی به وجود می آورد. این اتاق های گفتگو که معمولاً در آن ها امکان ارتباط بانام های جعلی و مجهول وجود دارد، می توانند زمینه های لازم را برای ایجاد برخی از مفاسد اجتماعی به وجود آورند و تقریباً راهی برای جلوگیری از آن وجود ندارد. به جرأت می توان گفت که خطر شبکه های اجتماعی و گروه های موجود در پیام رسان های موبایل پایه مانند تلگرام به مراتب بیشتر از سایت های غیر اخلاقی موجود در اینترنت است. بی اطلاعی خانواده ها از این موضوع، خطرهایی را به آنان تحمیل می کند. از سوی دیگر، از جمله چالش های اساسی گسترش فناوری ارتباطات در جهان، مخصوصاً در کشورهای در حال توسعه، آسیب های فرهنگی واجتماعی است (۱۱).

۸. قرار گرفتن در معرض فرهنگ های گوناگون

آزادی های زیاد در یک دوره زمانی نسبتاً کوتاه امکان دسترسی به اطلاعات غیر اخلاقی گوناگون از طریق اینترنت برخی از نمونه های این خطرها محسوب می شوند.

۹. آسیب های جسمی

استفاده بیش از حد از رایانه، این آثار را به دنبال دارد:

- ۱- تیک ها
- ۲- فشار های عصبی
- ۳- چشم درد
- ۴- رکود فعالیت های معده
- ۵- چاقی وعدم جذب چربی ها
- ۶- افزایش قند خون
- ۷- کم شدن فعالیت کلی بدن
- ۸- مشکلات تنفسی
- ۹- افتادن سرشانه ها
- ۱۰- خارج شدن ستون فقرات از حالت طبیعی
- ۱۱- انزوای اجتماعی

به علاوه، دانش آموزان را از یادگیری های شناختی، جسمانی و اجتماعی باز می دارد. بازی های رایانه ای به سبب داشتن صفحات گرافیکی، تنوع رنگ و سرعت زیاد تعویض صفحات، تأثیرات منفی روی مغز و اعصاب کودکان می گذارند و از این راه، برخی اختلالات را موجب می شوند (۱۲).

۱۰- ایجاد نارضایتی های خانوادگی

یکی از بزرگترین معضلات اجتماعی که جوامع امروزی به آن مبتلا شده اند، ضعف بنیان خانواده است. بالا رفتن سن ازدواج، افزایش آمار طلاق، سرد شدن ارتباطات عاطفی، نارضایتی از زندگی خانوادگی همگی از مشکلات عمیقی است که دامنگیر خانواده ها شده است. وقتی نگاهی به علل بروز این مشکلات از دیدگاه کارشناسان می پردازیم، می توانیم سهمی را نیز از فضای مجازی مشاهده کنیم.

کارشناسان معتقدند استفاده از این فضا نه تنها باعث تغییر شکل روابط میان اعضای خانواده شده؛ بلکه سطح توقع از زندگی مشترک را نیز تغییر داده است. فرزندان به جای برقراری ارتباط با والدین، سرگرم ارتباطات مجازی و سرگرمی های این فضا شده و از ارتباطات واقعی و آموزش های مورد نیازشان دور شده اند. زوجین این فضا را محلی برای اختلافات خانوادگی شان قرار داده اند و

به جای استفاده از نظرات کارشناسان، خود را در معرض راهنمایی های غلط مطرح شده در این فضا قرار می دهند. این فضا حتی زمینه را برای روابط نامشروع و خیانت های میان زوجین باز کرده است. این موارد و موارد بسیار دیگر، همگی ناهنجاری هایی هستند که فضای مجازی زمینه ساز آن بوده است (۱۳).

۱۱- اختلال در شکل گیری هویت نوجوانان

هویت یک فرد از سه بعد شخصی، اجتماعی و فرهنگی تشکیل شده است. هویت شخصی، ویژگی های منحصر به فرد یک شخص است. هویت اجتماعی در اثر ارتباط با گروه های مختلف شکل گرفته و متأثر از آن هاست و هویت فرهنگی، باورها و اعتقادات فرد است که از بدو تولد و در اثر تعاملات محیطی در او شکل گرفته است. قرار گرفتن در محیط مناسب خانوادگی، اجتماعی و همسالان منجر به شکل گیری هویتی سالم در یک فرد خواهد شد. سنین نوجوانی، سنینی است که در آن هویت اصلی فرد شکل می گیرد و متأسفانه اکنون اکثر نوجوانان بیشتر وقت خود را در فضای مجازی و در ارتباط با افراد ناشناس در این فضا می گذرانند. این فضا صحنه ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد در آن می تواند خود را در نقش های متفاوت قرار دهد و این امر منجر به چند شخصیتی شدن او خواهد گردید. فضای مجازی فضایی است که هویت شخصی و مشخصات فردی قابل پنهان کردن است و قرار گرفتن در نقش های گوناگون به ویژه در سنین نوجوانی منجر به شکل گیری هویت ناسالم و اختلالات شخصیتی آنان می گردد (۱۴).

۱۲- تعارض ارزش ها

از دیگر معضلات فضای مجازی، ورود ارزش ها و فرهنگ غربی به درون خانواده ها و ایجاد تغییر در نظام ارزشی خانواده هاست. نتایج مطالعات صورت گرفته نشان می دهد که حضور بیش از حد در فضای مجازی منجر به کمرنگ شدن فرهنگ ایرانی - اسلامی در درون خانواده ها شده است. این موضوع آسیب های فرهنگی زیادی را به سطح جامعه وارد کرده است.

۱۳- انزوای اجتماعی

امروزه در زندگی اجتماعی، فضای مجازی جای دوستان و نزدیکان را گرفته و در حقیقت جایگزین روابط دوستانه و فامیلی شده است. افراد ساعت ها از وقت خود را در فضای مجازی گذرانده و به جای فعالیت های اجتماعی، به فعالیت های فردی روی می آورند. این موضوع افراد را در افسردگی و انزوای اجتماعی فرو خواهد برد، چه بسا خود آن ها از این موضوع آگاهی نداشته و حتی ممکن است آن را تأیید نکنند (۱۵).

۱۴- راهکارها و اقدامات پیشگیرانه

در هر مسئله اجتماعی، پیشگیری بسیار مفید و مؤثر تر و کم هزینه تر از درمان است و همواره این موضوع دغدغه ی دانشمندان علوم اجتماعی و سیاست گزاران دستگاه های قضایی و نهادهای اجتماعی بوده است.

۱. سازمان های آموزش و پرورش، بهداشتی، نیروی انتظامی، قوه قضائیه، سازمان زندانها، شهرداری ها، شوراهای محلی و بومی، سازمان امور جوانان و دیگر سازمانهای مربوط باید به منظور اجرای برنامه های عملی پیش گیرانه با هم به هماهنگی بیشتر و دقیق تر برسند.

۲. صداوسیما، رسانه های محلی و جمعی و سراسری می بایست با آگاهی دادن به خانواده ها، برای نظارت و کنترل بیشتر آنان بر فرزندان و گوشزد کردن میزان مجازات جرائم در صورت ارتکاب جرم توسط آنان، مقدمات پیشگیری را از نهاد خانواده، فرهنگ سازی نمایند. چه بسا خانواده هایی که با دانستن این موارد، فرزندان خود را از انحرافات بازداشته و کنترل بیشتری اعمال نمایند.

۳. نیروهای انتظامی در محل های جرم خیز با اتخاذ تدابیر امنیتی بیشتر و اقداماتی به منظور کمک به خانواده ها، بخصوص نوجوانان و جوانانی که در معرض آسیب قرار دارند، می تواند اثر قابل توجهی بر کاهش جرائم ایفا نماید.

۳. یکی دیگر از موارد قابل ملاحظه اطلاع رسانی شفاف رسانه های جمعی برای تشویق جوانان با اعلام تسهیلات و فرصتهایی که جامعه برای آنان قرار داده است می تواند زمینه های ارتکاب تخلف را در جوانان به میزان قابل ذکری کم نماید.

۴. نیروی پر تلاش پلیس در صورت تجهیز به ادوات لازم برای مقابله جدی با باندهای مخوف انواع گوناگون بزهکاری اجتماعی در جامعه از دیگر موارد مؤثر در حوزه کاهش آسیب های اجتماعی است.

۵. اقدامات امنیتی برای مراکز حساس تجاری، بانکی و ... (۱۶).

۱۵- شناسایی مشکلات نوجوان و جوانان (راهکارها و انتظارات)

از آنجاکه، بیشترین آسیب های ارتكابی با زمینه های بحران ساز از سوی نوجوانان و یا جوانان ایجاد می شود، اهمیت ارائه راهکارهای احصاء شده، برای این عده از ضروریات طرح مسئله است. علاوه بر اقدامات پیش گیرانه فوق الذکر، شناخت مشکلات دانش آموزان با رویکرد خواسته های این قشر، امری لازم و ضروری است. در این ارتباط نکاتی را بیان می کنیم:

۱. شناخت نیازهای روحی، شخصیتی و روانی این دسته با تمرکز بر اثر و کیفیت ارضای این نیازها در شادابی و نشاط فرد؛

۲. توجه به وضعیت آموزشی و تحصیلی این گروه؛

۳. با تمرکز بر این اصل که در سن نوجوانی و جوانی، احساسات بر عقل و اندیشه غلبه دارد لزوم توجه به مشکلات عاطفی از قبیل خود کم بینی یا خودبزرگ بینی، زودرنجی های عاطفی، افسردگی، خیال بافی، خوش بینی یا بدبینی، ترس و اضطراب ناشی از بیماری های روحی، پرخاشگری یا ظلم پذیری و ..

۴. توجه به مشکلات اخلاقی و رفتاری ناشی از تمایلات زودهنگام و فرهنگ سازی نشدهی جنسی، مانند مکاتبه و تماس های چشمی یا تلفنی با جنس مخالف و یا معاشرتهای غیراخلاقی با جنس مخالف و موافق، حضور در میهمانی های امروزی تحت عناوین متفاوت پارتی، استمناء، دیدن فیلم های سکسی و فرار ناشی از فشارهای مدیریت نشدهی خانه و مدرسه، استعمال مشروبات الکلی و مواد مخدر و روان گردان و...؛

۱۶- تعدادی از نیازهای دانش آموزان جهت اقدامات پیشگیرانه

۱. نیاز به وجود هویت فردی و خانوادگی و اجتماعی؛

۲. نیاز به آرامش و احترام؛

۳. نیاز به خانواده و تعلق به آن

۴. نیاز به محبت و عطوفت واقعی؛

۵. نیاز به احساس امنیت روحی - روانی و جسمی

۶. نیاز به تشویق و تقدیر و البته رهبری و نصیحت؛

۷. نیاز به مشخص بودن هدف و غایت خاص زندگی با روشنگری

۸. نیاز به اعتقاد و ایمان و اندیشه های دینی، مذهبی، عقیدتی و فلسفی)

۹. نیاز به احساس استقلال با لحاظ محدودیت های عقلی و منطقی است

۱۰. نیاز به احساس بلوغ و توانایی و کمال در بین اطرافیان و شکوفایی (۱۷).

۱۷- وظایف خانواده در پیشگیری از آسیبها

اولین نهادی که فرد در آن قرار می گیرد و بالطبع از آن اثر می پذیرد، خانواده است و این خانواده اثرات اساسی در فرهنگسازی و پیشگیری از انحرافات دانش آموزان دارد. " ایجاد محیط و بستر مناسب و سازگار در خانواده؛ التزام و پایبند بودن عملی پدر و مادر و حتی دیگر منسوبین درجه یک فرد به آموزه های دینی با نگرش به ایجاد اعتقاد عمیق دینی فرزندان از کودکی؛ درک متقابل فرزندان و پدر و مادر از یکدیگر که موجب ایجاد بستری مناسب برای احساس آرامش و امنیت روحی - روانی فرد می شود، برطرف کردن نیازهای مادی نوجوان و جوان به فراخور حال و یا ایجاد روحیهی پذیرش موقعیت اقتصادی خانواده در اجتماعی ایجاد رابطهی مبتنی بر دوستی و رفاقت با فرزند برای ایجاد ارتباط مؤثر فرزند و انتقال نیازها و احساسات خود به والدین؛ توجه به نیازهای روحی، روانی، شخصیتی و عاطفی دانش آموزان برای ایجاد فضای مطلوب و آرام در خانه و خانواده؛ پر کردن اوقات فراغت

فرد با نگاه به توانایی ها و خواسته و مطلوبات طبیعی و منطقی کودک یا نوجوان و جوان؛ اشراف نامحسوس بر وضعیت فرزند و مراقبت در رفتار و اعمال فرزند با توجه به حرمتها و حساسیت های او و نادیده نگرفتن آزادی های احساسی وی و لزوم شناخت افراد مورد ارتباط با فرزند؛ توجه به شناخت و با کمک به انتخاب دوست با دادن اطلاعات لازم و آماده سازی روحی و فکری فرزندان بر خطر انتخاب دوست و رفیق نامناسب.

۱۸-وظایف دیگر نهادها

غیر از خانواده، مدرسه و سایر نهاد های اجتماعی و حاکمیتی مانند آموزش و پرورش، صدا و سیما، نیروهای انتظامی و امنیتی، وزارتخانه هایی مانند ارشاد اسلامی، سازمان هایی همچون بهزیستی، یا حتی مجلس و قوه ی قضاییه، هر کدام در نوع خود وظایفی در این ارتباط دارند. برقراری ارتباط کارساز فی مابین والدین با مربیان و خودداری از واگذاری امور تربیتی بچه ها، تنها به مدرسه یا خانواده؛ راه اندازی اماکن مشاوره ی اثرگذار در محلات و مراکز آموزشی؛ جدی گرفتن موضوع فرار از تحصیل یا انتخاب تنبیه اخراج برای دانش آموزان و دانشجویان و اطلاع رسانی مناسب و به هنگام خانواده یا مدرسه آموزش نیروهای مرتبط با انتظام اجتماع برای شناسایی مشکلات و نحوه ی برخورد با آنها در نظر گرفتن لزوم توجه به عفت عمومی و مجازات مفسدین در منظر عموم برای تنذیر دیگران متعادل ساختن فضای آرام اجتماعی با تکیه بر حرمت های فردی و اجتماعی؛ ایجاد بسترهای مناسب امنیتی از قبیل امنیت آتپه ی شغلی، حرفه ای، اقتصادی و... با در نظر گرفتن اولویت شغل برای آحاد جامعه ایجاد جاذبه و تقویت روحیه کار در شهرهای کوچک با رویکرد بازدارندگی از مشاغل گذری و کاذب که موجب هجوم به کلان شهرها شده است؛ برپایی و فعال نگه داشتن مراکز برای ورزش، تفریح، مشاوره و آموزش مهارت های زندگی با توجه به اثر این کنش بر پر کردن اوقات فراغت؛ راه اندازی مراکز ارائه ی تسهیلات مالی و اعتباری ازدواج یا مسکن و البته اشتغال؛ تحت پوشش قرار دادن جوانان در قالب های حمایت بیمه ای و تأمین اجتماعی؛ آماده سازی زندانیان برای بازگشت سالم به جامعه و ایجاد زمینه های پذیرش آنان در بین مردم (۱۸).

۱۹-نتیجه گیری

در عصر کنونی اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه ی افکار و اندیشه های بشری محسوب می شود به شرط آن که در راه صحیح استفاده شود. افراد باید برای ورود به دنیای مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات مالی و اجتماعی نشوند. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری جوانان و خانواده ها نسبت به تهدیدات فضای سایبری در درجه ی نخست اولویت قرار دارد. پیشگیری از آسیب های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم می باشد و برای جلوگیری از هم پاشیدگی خانواده ها، والدین باید تا حدودی به فناوری های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آنها به صورت ناصحیح شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می شود. لذا، چنانچه خانواده ها نسبت به شیوه های جدید ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرائم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می آید. برقراری ارتباط از طریق فضای مجازی در سال های اخیر جایگاه قابل توجهی در بین افراد جامعه پیدا کرده است. شبکه های اجتماعی در ابعاد مختلف در زندگی فردی و اجتماعی افراد تأثیر به سزایی گذاشته و هم چنین در شکل دهی به هویت آنها بی تأثیر نبوده است و حتی می توان قاطعانه گفت که بر روی ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و از همه مهم تر جنبه های روانی و فرهنگی زندگی افراد نیز تأثیر گذاشته است. در حال حاضر اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی ابزاری مناسب برای توسعه ی افکار و اندیشه های بشری و انتقال دانش و اطلاعات و همسان سازی فرهنگی و آموزشی محسوب می گردد بنابراین نمی توان آن را نادیده گرفت و از زندگی روزمره افراد جامعه حذف نمود. با این وجود این شبکه ها دارای معایب و کار کردهای منفی فراوانی می باشند از جمله نقض حریم خصوصی افراد، آسیب های روانی نظیر انعطاف پذیری هویتی و شکل گیری هویت های مجازی جدید و به طور کلی ایجاد بحران هویت، انزوا با دور ماندن از محیط های واقعی اجتماعی، اعتیاد به اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی و آسیب های سیاسی نظیر تضعیف دولت ها و نظام های سیاسی، اشاعه اطلاعات سیاسی و کاهش مشارکت سیاسی افراد و گروه ها. در ارتباط با

آسیب های اجتماعی و فرهنگی آن می توان به مقولاتی نظیر سست شدن بنیان خانواده، سردی روابط زن و شوهر و خیانت همسران، عادی جلوه دادن روابط نامشروع، کاهش روابط و تعامل میان والدین با فرزندان، طلاق، ترویج همجنس گرایی، ترویج تقدس زدایی از ارزش های دینی و یا به طور کلی دین زدایی و نیز عاملی مؤثری در انتقال ارزش ها و هنجارها و فرهنگ های غربی و بیگانه و نادیده گرفتن ارزش های فرهنگی ملی و بومی و از هم گسیختگی فرهنگی اشاره نمود. از جمله راهکارها برای پیشگیری از این آسیب ها این است که در وهله ی اول افراد بایستی برای ورود به این دنیای مجازی خصوصاً برقراری ارتباط و تعامل در شبکه های اجتماعی مجازی بایستی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات فراوان در زمینه های گوناگون خصوصاً اجتماعی نشده و از آسیب های روانی و فرهنگی آن در امان بمانند. برقراری ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری خانواده ها نسبت به تهدیدات فضای سایبری در اولویت قرار دارد. پیشگیری از آسیب های اجتماعی و توجه والدین به فرزندان و نیز رفتار آنان بسیار مهم می باشد و برای جلوگیری و از هم پاشیدگی خانواده ها، والدین باید تا حدودی نسبت به فناوری های روز دنیا آگاهی داشته و بدانند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست و هنگامی که بنای فکری و شخصیت آنها به صورت ناصحیح شکل گیرد، راه نفوذ به حریم خصوصیشان و محیط امن خانواده باز می شود. بنابراین چنانچه خانواده ها نسبت به شیوه های جدید ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرایم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل خواهند آورد. مقابله با ایجاد و نشر شایعه های مخرب و اطلاعات و اخبار ناصحیح و غیر واقعی، قانونمند کردن مقابله با جرایم سایبری، توسعه شبکه های اجتماعی مجازی بومی و آموزش و آگاه سازی خانواده ها، مراقبت و کنترل والدین، اولیای مدارس از دیگر راهکارها می باشد. هم چنین رسانه های جمعی به خصوص صدا و سیما با آموزش و آگاه سازی افراد در کاهش آسیب های ناشی از این شبکه ها نقش بسزایی دارند و با ساخت و پخش برنامه های تلویزیونی مناسب و سرگرم کننده با پر کردن اوقات فراغت افراد، می توانند جایگزینی مناسب برای این شبکه ها باشند. از دیگر راهکارها، افزایش امکانات تفریحی یا کاهش هزینه های استفاده از امکانات تفریحی برای جوانان که بیشترین متقاضیان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی هستند می باشد. آگاهی و هوشیاری بیشتر پلیس سایبری در مورد انواع جدید جرایم رایانه ای و اقدام در جهت ناکار آمدن نمودن فعالیتهای دشمنان در این زمینه و هم چنین سخت گیری در اجرای قانون جرایم رایانه ای تصویب شده از سوی دولت توسط دستگاه های قضایی و شناسایی و دستگیری مجرمین توسط مأمورین مبارزه با جرایم اینترنتی می تواند از بروز این آسیب ها جلوگیری نماید.

فهرست منابع

۱. خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۸۸)، آسیب شناسی دین پژوهی معاصر (تحلیل دین شناسی شریعتی، بازرگان و سروش)، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول.
۲. درستی، امیرعلی؛ نبی الله ایدر و نرگس بهداروند (۱۳۹۰)، "بررسی آسیب های نوپدید در جوانان شهرستان شوشتر"، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال پنجم، شماره ۱۴.
۳. دفلور، ملوین و دنیس اورت (۱۳۸۳)، شناخت ارتباطات جمعی، ترجمه سیروس مرادی، انتشارات دانشکده صداوسیما، تهران.
۴. رفاهی، ژاله (۱۳۸۷)، "آموزش مهارت های زندگی راهکار پیشگیری از آسیب های اجتماعی نوجوانان"، فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۱ (۲).
۵. زکریایی، محمدعلی (۱۳۸۲)، "جامعه شناسی مصرف مواد مخدر"، فصلنامه اعتیاد پژوهشی، سال دوم، شماره ۵.
۶. ستوده، هدایت الله (۱۳۸۰)، آسیب شناسی اجتماعی، نشر آوای نور، تهران.
۷. ستوده، هدایت الله و سیفالله بهاری (۱۳۸۶)، آسیب شناسی خانواده، ندای آریان، تهران.
۸. سرخوش، سعداله (۱۳۸۴)، مهارت های زندگی و پیشگیری از آسیب های اجتماعی، انتشارات کرشمه، همدان.
۹. سلیمی، علی و محمد داوری (۱۳۸۵)، جامعه شناسی کجروی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم.
۱۰. شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۷۸)، بزهکاری اطفال و نوجوانان، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

۱۱. صدیق سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۸۳)، آسیب‌شناسی اجتماعی، انتشارات آن، تهران.
۱۲. عبدالهی، محمد (۱۳۸۳)، آسیب‌های اجتماعی و روند تحول آن در ایران، مجموعه مقالات دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران، جلد یکم، انتشارات آگاه، تهران.
۱۳. عبقری، آدینه (۱۳۸۰)، پیشگیری از جرایم کودکان، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا، دانشکده حقوق دانشگاه تهران، تهران.
۱۴. فدوی، جمیله و سروش فتحی (۱۳۹۱)، "تحلیلی بر آسیب‌های اجتماعی جوانان طی سال‌های ۸۷-۱۳۷۸ و عوامل مؤثر بر آن"، فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، دوره ۳، شماره ۸.
۱۵. فردوسی طیبه و سیدمهدی و آقاپور (۱۳۹۱)، "آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی دانشجویان دانشگاه‌ها (با تأکید بر دختران دانشجو)"، فصلنامه زن در فرهنگ و هنر، ۴ (۳).
۱۶. فیض، علیرضا (۱۳۶۹)، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران.
۱۷. محمدی اصل، عباس (۱۳۸۵)، بزهکاری نوجوانان و نظریه‌های انحراف اجتماعی، علم، تهران.
۱۸. مدنی، سعید، محمدعلی مقدسی لشکاجانی و شهلا کاظمی‌پور (۱۳۹۷)، "بازنمایی آسیب‌های اجتماعی تهدیدکننده نهاد خانواده در سینمای دهه‌های ۷۰ و ۸۰ شمسی ایران"، فصلنامه رسانه، سال بیست و نهم، شماره ۲.